



DEĞER DEĞİŞİMİNİ ETKİLEYEN BİR FAKTÖR OLARAK ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ*

Dr. Öğr. Üye. Emine Meliha KURTDAS**

ÖZ

Bireylere yol göstererek, tutum ve davranışlarına kaynaklık eden değerler, aynı zamanda bir kontrol mekanizmasıdır. Bu bağlamda, toplumun genel uyumu ve sürekliliği açısından önemli işlevlere sahiptir. Toplumsal bütünleşmenin ve düzenin bireylerin sahip olduğu ortak değerler aracılığıyla sağlandığı gerçeğinden hareketle, gençliğin değerlerinin incelenmesi daha da önem kazanmaktadır. Özellikle değer değişimlerinin getirdiği sancılı süreçler göz önünde bulundurulduğunda, gençlik dönemi ve bu dönemde yaşanan değer değişimlerinin incelenmesi, toplumsal bütünleşme açısından önemli bir olgudur. Ülkemizde ve dünyada yaşanan toplumsal ve ekonomik değişimlere paralel olarak oluşturulan yeni eğitim politikalarının uygulama alanlarından biri olan üniversiteler, gençliğin değer sistemlerindeki değişimin en iyi ölçülebildiği kurumların başında gelmektedir. Aydınlanma düşüncesinin ışığında gelişen ve pozitif bilim anlayışına sahip olan üniversiteler, modernizmin ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan üniversiteler akademik bir eğitim vermenin yanında toplumsal alanda yeniliklere açık, gerçekçi düşünen, sorgulayan, bağımsız bireyler yetiştirmeye yönelik eğitim programları ve ortam hazırlamaktadır. Bu bağlamda uygulamalı bir alan araştırması olan çalışma; üniversite eğitimi ve yaşantısının, genç bireylerin değer algılarında belirgin değişimlere neden olup olmadığını saptamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesinde öğrenim görmekte olan birinci ve son sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Anket tekniği kullanılan araştırmada elde edilen veriler araştırmanın bağımsız değişkenleri doğrultusunda çapraz tablolar kullanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Toplumsal Değişme, Modernleşme, Üniversite Eğitimi, Üniversite Gençliği.

UNIVERSITY EDUCATION AS A FACTOR AFFECTING VALUE CHANGE

ABSTRACT

Values guide individuals and source their attitudes and behaviors. Values are also a control mechanism. In this context, values have important functions in terms of general harmony and continuity of society. The common values of individuals are ensured by social integration and order. Therefore, it becomes more important to examine the values of the youth. Examining the value changes experienced in the youth period is an important phenomenon in terms of social integration. Universities are one of the areas where new education policies are created and implemented in parallel with the social and economic changes in our country and in the world, and therefore it is one of the institutions where the change in the value systems of the youth can be measured best. Universities have developed in the light of enlightenment thinking and have a positive understanding of science. Universities aim to raise individuals who can meet the needs of modernism. In this respect, universities are educational institutions that aim to raise independent individuals who are open to innovations, who think realistically and who question themselves. In this context, the study, which is an applied field research; It aims to determine whether university education and life causes significant changes in the value perceptions of young people. The universe of the study consisted of the first and last year

* Bu çalışma Prof. Dr. Ünal Şentürk danışmanlığında, 2017 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nde "Üniversite Eğitiminin Değerlerin Değişimine Etkisi (İnönü Üniversitesi Örnekleme)" isimli tezden türetilmiştir.

** İnönü Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, emine.kurtdas@inonu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-8483-064X

students studying at İnönü University. The data obtained in the study using the questionnaire technique were analyzed using cross tables in line with the independent variables of the research.

Key Words: Values, Social Change, Modernization, University Education, University Youth.

Giriş

İnsan yaşamında sıkça kullanılan ve çoğu zaman sorgulanmadan doğruluğu kabul edilen değer kavramı, düşünülenden daha geniş anlamlara sahiptir. Çoğunluk tarafından ortaklaşa paylaşılan ve üzerinde fikir birliğine varılan değerler, tek tek bireylerden bağımsızdır ve bireylerin üzerinde bir yaptırım gücüne sahiptir. Kimi zaman sosyalleşme yolu ile içselleştirilerek benimsenen değerler, kimi zaman da toplum tarafından bireye dışsal baskı yolu ile dayatılmaktadır. Her ne kadar içselleştirme yolu ile kazanılan değerlerin daha kalıcı ve sağlıklı olduğu düşünülse de birey, kendisine toplumun geneli tarafından dayatılan değerleri de çoğu zaman sorgulamadan kabullenir. Bireyin eylemleri her zaman toplum içerisindeki diğer bireylerin ve toplumun bütününe genel çıkarları ile ilintilidir. Bu nedenle toplumsal yaşamda değerler, sosyalizasyon süreci ile sürekli bir şekilde bireye aktarılır. Bir toplumun varlığını ve bütünlüğünü devam ettirebilmesi ise bu sürecin başarısına bağlıdır. Ancak bu süreci yalnızca toplumsal bütünleşme kavramı ile açıklamak, statik bir toplum anlayışına sahip olmaktan öteye geçemeyecektir. Çünkü toplum aynı zamanda kendisini oluşturan alt sistemlerden meydana gelen dinamik bir yapıdır. Toplumsal etkileşim olarak ifade edebileceğimiz ve alt sistemlerin birbirleri ve yapının bütünü ile olan ilişkileri sonucu meydana gelen dinamizm ise toplumsal değişme olarak nitelendirilmektedir.

Toplumsal değişme, insan ilişkilerinde ve kurumlarda kısacası toplumu oluşturan unsurlarda meydana gelen farklılaşmadır. Toplumsal değişme bir nevi değer değişimi olarak da ifade edilebilir. Bu nedenle belirli bir süreç içerisinde görülebilecek değer değişimlerini ölçmeye yönelik değer araştırmalarında dikkate alınması gereken en önemli husus; değerlerin ve değer değişimlerinin, meydana geldiği toplumsal yapı içerisinde değerlendirilmesidir. Nitekim bir toplumun değer ve normlarındaki değişme, o toplumda meydana gelen yapısal değişimin en önemli parçasıdır. Bu nedenle toplumsal değişimin dinamiklerinin bilinmesi önceliklidir. Bu bağlamda eğitim toplumsal değişimin en önemli itici dinamiklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere uygun değerleri oluşturmada, bu değerleri benimseyecek bireyler yetiştirmede ve değişme karşısında mevcut kültürel değerleri yeni nesillere aktararak toplumsal yapının denge ve bütünlüğün korunmasında önemli roller üstlenen eğitim, toplumsal yapının sürekliliğinin sağlanmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Özellikle üniversite eğitimi, değer değişiminde ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü genç nüfus, sahip olduğu dinamizm ile modernleştirici unsurları daha hızlı bir şekilde topluma yayabilmektedir. Modern dünyanın değerlerini taşıyan ve yeni yetişen nesillere aktaran üniversiteler, bu bakımdan değer algısının değişimi sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Genç birey, üniversiteye geldiği andan itibaren kendisini farklı bir sosyo-kültürel ve ekonomik ortam içerisinde bulmaktadır. Üniversite eğitimi ve yaşantısı gencin dünyayı algılamasında, sosyo-kültürel duyarlılığının artmasında, olaylara bakış açısını

değiştirmesinde büyük paya sahiptir. Bu nedenle üniversite eğitimi, akademik alanda bir eğitim anlayışından daha fazla anlamlar ifade etmektedir. Özellikle son yüzyılda toplumsal alanda meydana gelen değişimlerden etkilenen ve modern çağın değerleri doğrultusunda yeniden yapılanan üniversiteler, aynı zamanda toplumsal değişimin de itici gücü haline gelmiştir. Bu bağlamda, üniversiteler, nitelikli işgücü yetiştirmenin yanı sıra, modern dünyanın değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmeyi ve bireylerde bu yönde kalıcı değer değişimleri meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma; üniversitelerin bu amacını ne kadar gerçekleştirebildiğini ve bireylerin değerler hiyerarşisinde hangi düzeyde değer değişimi yarattığını, bireylerin hangi değer sahalarında daha hızlı ve derin, hangilerinde ise daha yavaş algı değişimi gerçekleştirebildiğini, Yapısal İşlevselci Kuram çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Kavram Olarak Değerler

Toplum hiçbir zaman kendisini oluşturan bireylerin eylemlerinden oluşan ve gelişigüzel bir biçimde bir arada bulunan bir topluluk olarak ifade edilemez. Toplumsal yapı aynı zamanda; bireylerin eylemlerinden bağımsız bir biçimde var olup eylemleri üzerinde belirleyici etkiye sahip olan sistemli ve örgütlü bir bütündür. Her birey içerisinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak bir yandan toplumu meydana getirirken; bir yandan da toplum tarafından şekillendirilmekte ve yönlendirilmektedir. Yaşamı boyunca almış olduğu bütün kararlarda, kendisi ve çevresi ile geliştirmiş olduğu ilişkilerde, ortaya koyduğu tutum ve davranışlarda üyesi olduğu toplumun önceliklerine göre hareket etmektedir. Böylece toplum, kolektif eylemler vasıtasıyla kendisini yeniden üretmekte ve varlığını devam ettirmektedir. Bireyin meydana getirdiği bu tutum ve davranışlar, toplumun sahip olduğu birtakım kodlar içerirler. Bu kodlar, aynı zamanda toplumun uygun davranılmasını arzuladığı, “iyi”, “kötü”, “doğru”, “yanlış”, “güzel” ve “çirkin” gibi genel nitelendirmeler içeren değer hükümleridir. Bu değer hükümleri, bireylerin aldıkları kararlarda, tutum ve davranışlarda, olayları ve insanları değerlendirmelerinde kullandıkları temel ölçütlerdir.

Birçok disiplinin ilgi alanına giren değerlerin genel bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Ancak sosyal bilimlerde değerler konusunda üzerinde uzlaşmış bazı genel hususlar olduğu görülmektedir. Değer kavramı sosyal bilimlerde, gözlenebilen birtakım davranış biçimlerinin ortaya konmasında kullanılmaktadır. Bireyin belirli tarzlarda eylemde bulunma eğilimi, değer kavramını açıklarken kullanılan ortak temeldir. Bireyin davranışlarını kontrol eden yönelimler, güdüler, norm ve tutumlar, davranışlarının arkasında yer alan yol göstericileridir (Halman & Moor 1993: 21). Bu yönü ile değer, bireyin eylemlerini ve davranışlarını etkileyen bir kavramdır.

Değer kavramının kelime anlamı genel olarak; bir şeyin önemi, maddi karşılığı, niteliği (TDK 2010: 607) gibi anlamlara gelmektedir. Sosyal bilimler alanındaki disiplinler tarafından ise farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ahlâk felsefesi açısından değerlendirildiğinde; olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve fiilleri olan özne ile ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin olana, olguya yüklediği niteliktir (Cevizci 2005: 432). Ahlâk felsefesine göre değerler, iyi ve kötü arasında ayırım yapan ölçütken; estetik açıdan ise güzel ya da çirkin arasında ayırım yapan değerlendirme ölçütüdür

(Halman & Moor 1993: 21-23). Estetik yaklaşıma göre ise değerler nesneden bağımsız ve bireye özgü bir değerler alanına sahipken, bireyden bağımsız bir bilgi objesini de içerisinde barındırmaktadır (Tunalı 2002: 30).

Değerler duygu, düşünce ve davranış boyutları ile ele alınması gereken bir konudur. Düşünce dünyasında; arzu edilen ya da edilmeyen, istenilen veya istenilmeyen, önemli ya da önemsiz deneyimleri anlatır (Epstein 1989: 5). Bu bağlamda psikolojik açıdan değerlendirildiğinde değer kavramı, bir şeyi istenilir ve faydalı kılan özelliği veya niteliği olarak ifade edilebilir. Psikoloji, değerlere özne-nesne ilişkisi içerisinde yaklaşmaktadır. İnsan ilişkilerinin ürünü olan değerler, birey için uyarı durumlarını kapsar ve insan deneyimleri ve davranışları üzerinde oldukça etkilidirler (Şerif 1985: 96). Bu bakımdan değerler bireyin tutum ve davranışlarını belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Başaran, 1993, s.49). Çünkü değerler, insanın zihinsel dünyasında merkezi role sahip olan bir unsurdur. Bireyin olaylara bakış açısını, değerlendirme biçimini, inançlarını, güdülerini, tutumlarını algı ve duygularını toplumun norm ve beklentileriyle birleştirerek bir bütün halinde işlemektedir (Çalışkur 2010: 15). Bireysel düzeyde insanların değer ölçütlerinin incelenmesi, onların tutum ve davranışları hakkında fikir vereceği gibi, toplumsal ve kültürel anlamda da önemli ipuçları sağlamaktadır.

Sosyolojik bağlamda değerler; toplumun bütünlüğü ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için toplumun üyelerinin çoğunluğunun gerekli ve uygun gördüğü, toplumun ortak özelliklerini ve önceliklerini yansıtan, birtakım ilke ve inançlardır (Özlem 2002: 283). Toplumu meydan getiren bireylerin yaptığı birtakım seçimleri içeren ilke ya da ölçütlerdir. Bu seçimler aynı zamanda toplumsal yapının bütünü ve işleyişini de etkilemektedir. Dolayısıyla değerlerin, toplumun tamamı tarafından üzerinde fikir birliğine varması ve yapının sürekliliğini sağlayacak birtakım öncelikleri içermesi zorunludur (Schwartz 1993: 155). Ancak değerleri ele alırken sadece sosyolojik bir bakış açısıyla yapılan değerlendirmeler eksik kalmaktadır. Çünkü değerler ne sadece bireysel ne de sadece toplumsal faktörlerce oluşturulmaktadır. Değerlerin oluşumunda hem psikolojik hem de sosyolojik faktörler bir arada etkilidir. Bir bireyin sahip olduğu değerlerin bazıları onun bireysel özelliklerini yansıtırken; bazıları da toplumsal yapının özelliklerini yansıtır. Bu nedenle, toplumsal yapıya ait olan değerler ile bireylerin kişilik yapısı birbirini tamamlayan bir niteliğe sahiptir. Değerler, toplumsal bütünleşmenin vazgeçilmez bir ögesidir. Toplum üyelerinden sadece değerleri bilmesini ve koşulsuz bir şekilde kabul etmesini istemez. Aynı zamanda değerleri hissetmesi ve içselleştirmesini bekler. Ancak birey değerleri öğrenip, içselleştirirken kendi kişisel özellikleri de devreye girer. Bu nedenle her bireyin her toplumsal değeri aynı ölçüde benimseyemediği ve içselleştirdiği söylenemez. Toplumun ise bireye değerleri benimsemesi ve içselleştirmesi yönünde dayatmacı bir yönü vardır. Çünkü değerler toplumsal bütünlüğün ve devamlılığın sağlanmasında hayati derecede önemlidir.

Her toplumsal düzen, varlığını devam ettirebilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu tarzda bireyler yetiştirir. Bu durum aynı zamanda toplumun bütününe sahip olduğu psiko-sosyal süreçlerinin bir yansımasıdır. Birey bir yandan her türlü gereksinimlerini karşılayacak bir yapının nesnesi konumunda iken diğer yandan da tarihsel ve sosyal sürecin de öznesidir (Reich 1997: 24). Değerler, bu sürecin gerçekleşmesinde hayati bir önem taşımaktadır. Gerek toplumsal yapının devamlılığının sürdürülmesinde gerekse

bireyin toplumla bütünleşmesinde değerler merkezi bir rol oynamaktadır. Nitekim toplumsal yapının aktif özneleri olan bireyler, toplumun sahip olduğu değerleri gelecek nesillere taşıyarak, düzenin sağlanmasına katkıda bulunurlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde düzen, toplumlar için ulaşılmaması istenen bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak toplumsal düzen yalnızca statik bir yapıyı ifade eden bir kavram değildir. Toplumlar değişmeye hazır, dinamik ve dengeli bir sistemdir. Her toplumsal değişme bir düzene ulaşma çabasıdır.

2. Değer Değişiminde Üniversite Eğitiminin Etkisi

Kaçınılmaz bir olgu olan değişme kavramı, sosyolojinin ve sosyolojik araştırmaların neredeyse temelini oluşturmaktadır. Çünkü değişimin olmadığı bir toplum yoktur. (Eisenstand 1996: 15). Her toplumun ve her kültürün sürekli değişim içerisinde olması ise sosyal ve kültürel olguların statik olmadığı anlamına gelmektedir. Bu yüzden değişme toplumun doğasında vardır (Fichter 1996: 166). Ancak toplumda meydana gelen her değişme toplumsal bir değişme olmadığı gibi değişimin hızı ve mahiyeti de toplumdan topluma ve aynı toplum içerisinde zamana bağlı olarak değişmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda sosyal değişimin hızının yavaş olduğu görülmektedir. Modern toplumlarda ise değişme, toplumun en belirleyici özelliklerinden biridir. Bu toplumlarda değişme; bireysel ilişkilerde, kültürel değerler ve normlarda, kurumlarda ve tabakalaşma sistemlerinde kolaylıkla görülebilir (Newman 2013: 233). Nitekim toplumsal değerler, normlar, kültürel üretim ve semboller toplumsal yapıyı temsil eden unsurlardır. Bu nedenle toplumsal yapıda meydana gelen değişme (Moore 1968: 366) derece derece meydana gelen bir süreci ifade etmektedir. Bunun en önemli sebebi toplumsal yapının bütün unsurlarının birbirine bağlı olmasıdır. Toplumsal yapının unsurlarının birbirine bağlı olması, değişimin parçalı bir şekilde gerçekleşmesine izin vermez. Bir toplumun sahip olduğu değerler sistemi, ancak toplumsal yapının bütünü içerisinde anlamlıdır (Kıray 2006: 94-95). Bu nedenle toplumsal yapıda meydana gelen değişme, aynı zamanda bir değer değişimidir. Ancak toplumsal değişmeyi yapısal bağlamından koparmak, doğru bir değer değişimi analizi yapmayı da zorlaştırmaktadır.

Sosyal bilimlerin toplumsal değişmeye ilişkin evrimci bakış açısı, değişimin modernleşme sorunu olarak görülmesine yol açmıştır. Bu durum değişimin nedenlerinin ve sonuçlarının çağdaşlaşma, batılılaşma, ekonomik kalkınma ve teknolojik gelişme gibi kavramlarda aranmasına neden olmuştur. Toplumsal değişimin çözümlenebilmesi için öncelikle toplumun ne olduğunun bilinmesi ve bir toplum kuramının geliştirilmiş olması gerekir (Atiker 1995: 96). Nitekim sosyolojinin temel konularından biri olan değişme konusunun, yapısal bağamlarından ayrı düşünülmesinin konunun anlaşılmasını güç bir hale getirdiği aşikârdır. Türkiye’de toplumsal yapı alanında önemli sosyolojik çalışmalar ortaya konmuşsa da yapı ve değişme olgularını birleştirmede birtakım sorunların mevcut olması (Ayan 2005: 197), değerlere ve değerlerin değişimine ilişkin çalışmalarda da eksikliklere neden olmaktadır.

Toplumsal yapı, yalnızca bireyler arası etkileşimlerin somutlaşmış bir biçimi olarak değerlendirilmemelidir. Yapı, hem bireylerin birbirleriyle ve toplumsal yapının kurumlarıyla hem de yapının bütünü ile olan ilişkilerinin toplamıdır. Yapıyı meydana

getiren bireyler arası etkileşim, kurumsal alanda meydana gelmektedir. Tekrarlanan ve zamanla kalıplaşan davranış örüntüleri olan kurumlar, toplumsal yaşamda bireylerin ve bireyler arası ilişkilerin tutunduğu temel örgütlenmelerdir. Bireylerin yaşamı içerisinde meydana gelen beklentilerinin, tutum ve davranışlarının somutlaşmış ve kurumsallaşmış bir biçimi olması nedeniyle, değerler ile yapının bütünü arasındaki iletişimin de kaynağıdır. Öte yandan değer ve normlar ise değişme sürecinde kurumların gerek birbirleriyle ve gerekse yapının bütünüyle uyum içerisinde olmasını ve yapının varlığını sürdürübilmesini sağlayan tampon mekanizmalardır. Toplumda dengeyi ve bütünleşmeyi gerçekleştirerek yapının devamını sağlayan ve kolektif şuur olarak nitelendirilen değerler, ancak kültürel mirasın taşıyıcısı olan kurumlar vasıtası ile hayat bularak nesilden nesile aktarılırlar. Bu süreçte önemli işlevleri olan kurumların başında ise eğitim gelmektedir.

Eğitim her zaman toplumsal değişimin itici gücü olmuştur. Değişimin gerçek anahtarı eğitimidir (Doğan 2007: 348). Çünkü eğitimin mevcut kültürün aktarılması, toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı ve denetleyici işlevlerinin yanında toplumsal değişmeye neden olan ve teşvik eden işlevi de söz konusudur. Yapılan bazı çalışmalar formel öğretimde geçirilen zaman arttıkça yeni fikirlere karşı daha açık olunabildiğini göstermiştir. Daha iyi eğitim almış kişilerin olgusal bilgiye daha fazla erişebildikleri, farklı fikirler geliştirdikleri ve analizlerinde ince ayrımlar yapabildikleri gözlemlenmiştir (Schaefer 2013: 363). Bu bakımdan eğitim toplumsal değişmeye etki eden önemli faktörlerden biridir.

Dünya genelinde eğitim, toplumsallaşmanın en önemli araçlarından biridir. Özellikle yeni kuşaklara kültürün aktarılmasını sağlayan ve bireyleri toplumun talep ettiği rollere hazırlayan eğitim kurumu bu bakımdan önemli işlevlere sahiptir. Yapısal-işlevselci yaklaşıma göre ise eğitimin toplum yararına üç önemli işlevi bulunmaktadır: Birincisi, toplumun ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarının gelişmesine yardımcı olmak; ikincisi, bu insan kaynaklarını yeteneklerine göre seçmek ve eğitmek; üçüncüsü, yeni kuşaklara toplumun merkezi değerlerini ileterek sosyal uyuma ve bütünleşmeye katkıda bulunmak (Bilton vd. 2009: 265). Bu bağlamda eğitim, toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere uygun değerleri oluşturmada, bu değerleri benimseyecek bireyler yetiştirmede ve değişme karşısında toplumsal yapının denge ve bütünlüğün korunmasında önemli roller üstlenerek toplumsal dengenin ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Özellikle geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş ile birlikte toplumsal değişimin hızının giderek artması ile eğitim alanında da önemli değişimler yaşanmaktadır.

Modernizm geçmişle bağımızın kopuk olması değil, geçmişten bize aktarılanlara daha az bağlı ve daha dinamik olmamız anlamına gelmektedir (Goody 2004: 4-6). Bu bağlamda, modernizm hızlı bir toplumsal değişim yaratmıştır ve bu hızlı değişim ekonomik kurumlarda değişimler yarattığı kadar kültürel kurumlar içerisinde de (hatta daha da fazla) değişime neden olmuştur (Swingewood 1998: 274). Çünkü geçmişle bağımızın daha zayıf olduğunu ifade eden modernizm süreci kendine özgü tavır, inanç, norm, ilişki ve değerlerini yaratmıştır. Bu değerler, kendisinden önceki toplumsal yapıyla bağlantılı olsa da büyük oranda ondan kopuşu da ifade etmektedir. Her toplumsal yapının kendine has değerleri olacağı gerçeğinden hareketle modernizm de var olan değerleri değiştirmekte ve kendi değerlerini yaratmaktadır. Modernleşme,

yarattığı değer değişimini sahip olduğu kurumları vasıtası ile gerçekleştirmektedir. En önemli eğitim kurumlarından biri olan üniversite eğitimi, modernleşmenin ortaya çıkardığı değer değişiminde ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü genç nüfus, sahip olduğu dinamizm ile modernleştirici unsurları daha hızlı bir şekilde topluma yayabilmektedir. Modern dünyanın değerlerini taşıyan ve yeni yetişen nesillere aktaran üniversiteler, bu bakımdan değer değişim sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle günümüz küresel dünyasında yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlere ayak uydurabilme ve küresel dünyanın bir parçası olabilmeye oldukça etkilidir. Bu bakımdan modern ve küresel dünyanın ihtiyaç duyduğu tarzda bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan üniversiteler, gerek eğitim gerekse de yaşantılar yoluyla genç bireylerin değer algılarında da önemli değişimlere neden olmaktadır. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde ise, değer algısının değişim sürecinde üniversitelerin oldukça önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir. Hem geleneksel hem de modern değerleri bir arada bulunduran bir toplum olarak, özellikle modern değerlerin yerleşmesinde ve yeni yetişen nesillere aktarılmasında üniversite eğitimi önemli bir konuma sahiptir.

3. Yöntem

Betimleyici ve açıklayıcı bir alan araştırması özelliği taşıyan bu araştırmada, araştırmanın betimleyici bölümü, Yapısal İşlevselcilik Kuramı çerçevesinde tasvir edilmiştir. “Neden” ve “nasıl” sorularına cevap aranan açıklayıcı bölümde ise istatistiksel teknik ve metotlarla elde edilen verilerle araştırmanın varsayımları bu kuram doğrultusunda ispatlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Nicel bir araştırma yöntemine sahip olan bu araştırma, İnönü Üniversitesi merkez kampüsündeki fakültelerde okuyan ve tesadüfi olmayan örneklem yolu ile seçilen örneklem vasıtasıyla, üniversite gençliğinin tamamı hakkında genellemelere varmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın ana evreni üniversite gençliği olan bu araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi merkez kampüsünde öğrenim gören birinci sınıf ve son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. İnönü Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığından alınan verilere dayanarak; Fen–Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Eczacılık Fakültesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi ve Ziraat Fakültesinin birinci sınıflarında 2876 kız ve 2442 erkek olmak üzere toplam 5318 öğrenci öğrenim görmektedir. Son sınıflarda ise 2642 kız ve 2688 erkek olmak üzere 5330 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu verilere dayanarak araştırma evreni 10648 kişi olarak belirlenmiştir. 10648 olarak belirlenen araştırma evreninde % 95 güven düzeyi + - 3 göz yumulabilir yanılğı payı (Sencer 1989: 610) hesaplamasıyla araştırma örnekleme ise 985 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmada örnekleminin evreni doğru temsil edebilmesi için kota örnekleme metodu kullanılmıştır. Her kategorinin ana kitledeki dağılımına uygun olarak da her fakülteden %10'luk bir kota belirlenmiş ve böylece her fakültenin öğrenci sayısının evren içindeki ağırlığına göre örneklem içinde temsil edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket sonuçları SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 17.0 İstatistik Programı kullanılarak kodlanmıştır. Kodlanan bilgiler

araştırmanın bağımsız değişkenleri (öğrencilerin okudukları sınıf, cinsiyet, hayatlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer ve anne-babanın eğitim ve öğretim düzeyi) doğrultusunda çapraz tablolar kullanılarak analiz edilmiş ve Khi-kare (χ^2) testi ile değerlendirilmiştir.

4. Bulgular ve Yorumlar

Üniversite eğitimi, mesleki yeterliliğin kazandırılması amacıyla, bir plan ve program içerisinde bilimsel bilginin aktarıldığı bir öğretim etkinliği olmanın ötesinde bir yaşam biçimidir. Aldığı akademik eğitimle birlikte yeni bir dünya görüşü ve entelektüel kimlik kazanan bireyler, yaşantılar yoluyla da farklılıklarla bir arada bulunmayı öğrenmektedir. Bu durum, genç bireylerin değer algılarında da birtakım değişimlere neden olmaktadır. Nitekim araştırmanın varsayımlarının sınanması ile bu düşünce doğrulanmıştır. Öncelikle örnekleme; dini, ahlaki, siyasi, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel olmak üzere yedi değer sahasına yönelik olarak hazırlanan sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler, üniversite eğitiminin öğrencilerin değer algılarında belirgin değişimlere yol açtığı sonucunu ortaya koymuştur. Araştırmanın varsayımları sınıf, cinsiyet, yaşanan yer ve anne-babanın eğitim durumu olarak belirlenen dört bağımsız değişkene göre sınanmıştır. Varsayımların doğrulanmasında bağımsız değişkenlere göre farklılıkların olduğu gözlenmiştir.

Toplumun kültürünün bir parçası olan değerler sistemi, kendi içerisinde bir sıralanma düzenine sahiptir. Bu sıralama düzeni içinde bir değer başka bir değerden daha yüksek ya da daha aşağı olarak belirir (Akarsu 1998: 109). Bu durumbireyin yaşamı boyunca iniş çıkışlar gösteren değerlerin, birey açısından hiyerarşik yapı ve taşıdıkları önem derecelerinin de göreceli olduğu anlamına gelmektedir (Hogg & Vaughan 2007: 202). Bireysel ve toplumsal anlamda rastgele ve karışık bir şekilde sıralanmayan ve belli bir sistem içinde organize olan bu değerler sistemi aynı zamanda bireyin, grubun veya toplumun açık ya da örtülü bir şekilde benimsediği ahlaki, toplumsal, dini ve estetik vb. değerler silsilesini ifade eder (Budak 2005: 196). Ancak bir toplumu oluşturan bütün bireylerin aynı değer sıralamasına sahip olduğunu ifade etmek yanlış bir tutumdur. Yaşamı boyunca farklı gruplarla etkileşime giren bireyin değer algılarının değişimi, sahip oldukları değerlerin sıralanma düzenini de değiştirmektedir. Gerek akademik alt yapısı gerekse yaşantı ve deneyimlerin sonucu olarak kendine özgü kültürel yapıya sahip olan üniversite eğitimi de yeni ilişki biçimleri ile bireylerin değer algılarına nüfuz etmektedir. Değer algılarında meydana gelen değişimler ise, değerler sistemine etki etmekte ve değerlerin hiyerarşik sıralanmasını değiştirmektedir. Nitekim sınıf bağımsız değişkenine göre örneklemin değerler hiyerarşisinde meydana gelen değişimler bu varsayımı desteklemektedir. Örneklemin dini değerlerinde birinci sınıftan (%38,4) son sınıfa (%35,1) doğru belirgin bir azalma görülmektedir. Bu azalmanın en önemli nedeni dini değerlerin inanç boyutunda yer almasıdır. Her türlü metafizik düşünceden uzak ve pozitif bilim anlayışına sahip olan üniversite eğitimi ile dini değerlerde meydana gelen bu azalmaya karşılık, bilgi boyutunda yer alan bilimsel değerlerin ise birinci sınıftan (%5,8) son sınıfa (%7,7) doğru yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık dini değerler, örneklemin değerler hiyerarşisinde hem birinci sınıfta hem de son sınıfta ilk sırada yer almaktadır. Ancak değerler hiyerarşisinde birinci sınıfta ikinci sırada yer alan estetik değerlerin (%25,8) oranı son sınıfa gelindiğinde (%19,3) azalmıştır. Birinci sınıfta iken üçüncü sırada yer alan ahlaki değerlerin (%19,1) oranı ise

son sınıfta (%19,7) yükselmiştir. Sosyalleşmenin hâlihazırda devam ettiği üniversite eğitimi aynı zamanda toplumsal norm ve değerlerin de yeniden yapılandığı ve entelektüel kimlik kazanma sürecinin yaşandığı örgütlenmelerdir. Dolayısıyla bir yandan bireylerin ahlaki değerlere verdikleri önem derecesi artarken; diğer yandan ise entelektüel bir kimlik kazanma sürecine bağlı olarak estetik değerlere verdikleri önem de azalmaktadır. Öte yandan üniversiteler, günümüz eğitim anlayışına paralel olarak modernizmin değerleri doğrultusunda yapılanan eğitim kurumlarıdır. Dolayısıyla yenilikçi, sorgulayan, araştıran, dünyada meydana gelen değişimleri takip eden, açık fikirli ve belirli bir dünya görüşüne sahip bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Son sınıfta siyasi ve sosyal değerlerin oranlarında görülen yükselme de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Cinsiyet biyolojik özellikleri bakımından kadın ve erkeğin birbirinden farklı özelliklere sahip olmasıdır. Biyolojik farklılıkların dışında kadın ve erkeğin toplumsal farklılıklarına ise toplumsal cinsiyet adı verilmektedir. Bu anlamıyla kadın ve erkeği “toplumsal bir inşa” olarak tanımlayan toplumsal cinsiyet (Touraine 2007: 86) bir yandan cinsler arasındaki ilişkileri düzenlerken bir yandan da bu ilişkilerin örgütlenme biçimlerini tayin etmektedir (Scott 2007: 4-10). Toplum bu düzenlemeyi kadın ve erkeğe birtakım roller vererek ve bu rolleri kendi yazdığı senaryoya uygun bir şekilde oynamalarını isteyerek yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun cinsiyetlere ilişkin kalıp yargılarını ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği grup beklentilerini içermektedir (Dökmen 2010: 29). Sosyalleşme sürecinde, kadın ve erkek rolleri bireylere çocukluktan itibaren kazandırılmaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet farklılıklarını benimseyerek içselleştiren bireyler, toplum tarafından kendilerinden beklenen tutum ve davranışları kendiliğinden yerine getirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bu farklılıklar, aynı zamanda bireylerin değerleri farklı biçimde algılamalarına neden olmaktadır. Bireylerin cinsiyetlerine uygun olarak biçilen roller, aynı zamanda toplumun bu yöndeki beklentilerini de içermektedir. Özellikle gelenekselliğini muhafaza eden toplumlarda kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren “ayıp”, “el ne der” gibi söylemlerle yetiştirilmeleri, sosyal ilişki ağlarının da dar olmasına yol açmaktadır. Sorumluluk alanının daha çok ev ile sınırlı olması, kız çocuklarının dini ve ahlaki değerlere daha fazla yönelmelerine neden olmaktadır. Buna karşılık toplumun beklentilerinin erkeğin ilişki ağını genişletmesi, ona ekonomik alanda daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu bağlamda, örneklemin değerleri algılama ve davranışa dönüştürme sürecinin de toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak farklılaştığı gözlenmiştir. Değerler hiyerarşisinin ilk sırasında dini değerleri yer alan örnekleme, kız öğrencilerin oranı (%60,5) erkek öğrencilerin oranından (%39,5) fazladır. Bu farklılığa paralel olarak kız öğrencilerin ahlaki değerlere verdikleri önem de (%19,4) erkek öğrencilere oranla (%15,3) daha fazladır. Buna karşılık erkek öğrenciler ekonomik değerlere (%6,6) kız öğrencilere oranla (%5,8) daha fazla önem vermektedir. Bilimsel ve siyasi değerlere verilen önemin oranlarının erkek öğrencilerde daha yüksek oluşu da bu sonuçları desteklemektedir.

Örneklemin değer algısının değişiminde, annenin eğitim durumunun oldukça belirgin bir etkisinin olduğu varsayımı elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Toplum tarafından kadına verilen annelik rolü, kadının sorumluluk alanını bu yönde daha fazla genişletmiş ve çocuk üzerindeki etki alanını da genişletmiştir. Annenin çocuğun

yaşamında var olan etkisi onun değerler sistemi üzerinde de belirleyici bir rol oynamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, örneklemin değerler hiyerarşisinin, annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlenmektedir. Annenin eğitim durumunun artmasına paralel olarak bireylerin dini değerlerinde belirgin bir azalma görülmektedir. Buna göre, annesi okur-yazar yazar olmayanlarda dini değerlerin oranı %42,7, ilkokul mezunu olanlarda %39 iken üniversite mezunu olanlarda ise bu oran %24,1'e düşmektedir. Teorik-bilimsel değerlerin oranının ise annenin eğitim durumunun yükselmesine paralel olarak arttığı gözlenmektedir. Annesi okur-yazar olmayanların bilimsel değerlerinin oranı %3,9 ve ilkokul mezunu olanların oranı %6,7 iken, üniversite mezunu olanların oranı %10,3'tür. Öte yandan siyasi ve sosyal değerlerin oranlarının da bu artışa paralellik gösterdiği görülmektedir. Örneklemin genelinde, gerek sınıf bağımsız değişkeninin gerekse annenin eğitim durumunun oranlarında görülen artış, üniversite eğitimi ile birlikte modernizmin bireyci değerlerinin etkisinin arttığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan bu iki bağımsız değişkene göre öğrencilerin değer algılarında meydana gelen değişimin birbirini tamamlar mahiyette olması, araştırmamızın temel varsayımını doğrulaması açısından önemli bir bulgudur.

Babanın eğitim durumunun örneklemin değer algısının değişimi üzerinde belirli bir etkisinin olmasına karşılık, elde edilen veriler arasında tutarlı ve anlamlı bir ilişkinin olmadığı gözlenmiştir. Ulaşılan bu sonucun en önemli nedeni, toplumsal cinsiyet farklılaşmasına dayalı olarak erkeğe toplum tarafından verilen rollerin niteliğidir. Erkeğin rol alanlarının daha çok evin dışı ile tanımlanmış olması, çocuğun değerleri üzerinde de belirleyicilik oranını düşürmektedir. Bu durum, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi ile daha fazla meşgul olan kadının aksine, erkeğin çocuk üzerindeki etkisini de sınırlamaktadır.

Üniversite eğitiminin değerler üzerindeki etkisi sadece eğitim ve eğitimin içeriğiyle sınırlı değildir. Üniversiteler aynı zamanda öğrencilere farklı sosyal ortamlar sunmakta ve bu ortamlar da öğrencilerin değerleri üzerinde etkili olmaktadır. Üniversitelerde öğrencilerin büyük çoğunluğu evlerinden ve ailelerinden uzakta eğitim görmektedir. Bu durum onlar üzerinde daha önceden yaşadıkları sosyal baskının azalması anlamına gelmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun yeni ve yabancı oldukları bir ortama gelmiş olmanın verdiği ürkeklik ile aile ve sosyal baskının hâlâ devam ediyor olması bakış açılarındaki belirgin değişikliklere neden olmamaktadır. Ancak gençlik ve yetişkinlik dönemi arasında sıkışıp kalan bu bireyler için ailelerinden uzak kalmak, zamanla birtakım özgürlüklere sahip olma fikrini de beraberinde getirmektedir. Örneklemin eşcinsellik ve evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair algılarının üniversite eğitimi ile birlikte değişmesi bu etkinin en iyi kanıtıdır. Ancak bu özgürleşmenin yarattığı değer değişimi, hâlen ailenin etkisi altında olmalarından dolayı birinci sınıflarda belirgin değildir. Örnekleme, evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair düşünceleri sorulduğunda; birinci sınıfların %82,3'ü "Kesinlikle olmamalı." derken, son sınıfta bu oran %72,8'e düşmektedir. "Aşk varsa olabilir." şeklindeki ifadeye ise birinci sınıfların %13,9'u katılırken son sınıflarda bu oran %19,7'ye yükselmektedir. Örneklemin sınıf bağlamına göre evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair tutumunun eşcinsellikle ilgili tutumuna paralel olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bir yandan bireylere sunulan özgürlük alanlarının genişlemesi diğer yandan eğitim seviyesinin

yükselmesi, ahlaki değerlere ilişkin muhafazakârlık eğilimlerinin de azalmasına neden olmaktadır.

Değerler, belirli bir davranış tarzının veya yaşam amacının bir diğerinden daha üstün olduğu yönündeki oldukça istikrarlı ve derin inançlardır. Bir objenin diğer objelere göre kıymetini ifade eder ve kişilerde duygusal bir tepkiye yol açan idealler olarak tanımlanabilir. (Bilgin 2003: 80). Bireyin içerisinde yaşadığı çevreyi algılamasında önemli unsurlardan biri olan değerler aynı zamanda tutum ve davranışlara da kaynaklık eden inanç organizasyonlarıdır. Birey, tutumlarını geliştirirken kendine referans olarak değerleri almaktadır. Bireyin değerler alanındaki yargıları, tutumlarına kaynaklık ederek eğilimler olarak davranışlarına veya düşüncelerine yansımaktadır. Bu bakımdan, değerler tutumlara kaynaklık eden yargılar iken; tutumlar bireyin değerlerine göre şekillenen eğilimleridir.

Tutum ve değer ilişkisi konusunda bütün görüşlerin ortak noktası, tutum ve değerler arasında yüksek bir ilişkinin var olduğudur. Bu konuda ortaya konan görüşler ise bu ilişkinin yönü ve derecesi konusunda farklılaşmaktadır. Ancak araştırma sonuçları değerlerin tutumlara kaynaklık ettiği görüşünü yüksek oranda desteklemektedir. İdealindeki en yüksek değer, iyi bir mümin olmak olan öğrencilerin dini değerlere bağlı olma oranının % 93,7 olması, dini değerlerin dini tutumlar üzerinde etkisi olduğunun en açık ifadesidir. Nitekim öğrencilerin sadece %0,5'inin, dini değerlere bağlı olmadığını ancak sadece inanma boyutunda yer aldığını belirtmesi de bu varsayımımızı desteklemektedir. Öte yandan, bu oran, inanç sahibi olmayanlarla da aynı yüzdeye (%0,5) sahiptir.

Ersoy'un "Değer Farklılaşmalarının Sosyoloji Boyutu" (2012: 177) adlı çalışmasında dini değerler ve tutum arasındaki ilişkiye dair ulaşılmış olduğu sonuçlar araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçları destekler niteliktedir. Ersoy'un çalışmasında idealindeki en yüksek değer, iyi bir mümin olmak olduğunu belirtenlerin %85,3'ü din ve inancın "çok önemli" olduğu konusunda hemfikirdir.

Pozitif bilim anlayışının hâkim olduğu modern eğitim kurumlarından biri olan üniversiteler, her türlü metafizik düşünceye karşı mesafeli, yaşadığı çağın gereklerine uygun olarak hareket eden, düşünen ve sorgulayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, üniversite eğitimine yeni başlayan bir bireyin geleneksel toplum yapısının değerlerine bağlılığının daha fazla olması beklenirken, aldığı eğitim ve edindiği yaşantılar yolu ile bireyin bu değerlere bağlılığının azalabileceği düşünülebilir. Nitekim örneklemin aldığı eğitim ile birlikte, dini değerlerine bağlılık oranının azaldığı ve yalnızca inanma boyutunda yer alanların oranının ise yükseldiği gözlenmiştir. Dini değerlere bağlı olma oranı birinci sınıflarda %83,5 iken; son sınıflarda bu oran %77,8'e düşmüştür. Bu sonuca paralel olarak örnekleme dini değerlere bağlı olmayıp sadece inanma boyutunda yer alanların oranı da son sınıfta iki kat artış göstermiştir. Sonuç olarak, üniversite eğitiminin hem dini değerlere ilişkin algıda hem de bu değerlerin inanç boyutunda önemli bir düşüşe neden olduğu gözlenmiştir. Üniversite eğitimi ile inanç ve ibadet arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu sonuçlar Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA 2011) elde edilen veriler tarafından da desteklenmektedir. Bu araştırmaya göre inançlı olduğunu ve dininin bütün gereklerini yerine getirmeye çalışanların oranı hiçbir okul bitirmemiş olanlarda %65,7, ilkökul mezunlarında %57,

ortaokul mezunlarında %45,7, lise mezunlarında %37,1 ve üniversite/lisansüstü mezunlarında %30'dur.

Bir toplumun değerleri toplumsal yapıyla ilişkilidir. Değerler toplumsal yapı içerisinde yapının sürekliliğini ve varlığını devam ettirmesini sağlamaktadır (Ünal 1981: 4). Bu bakımdan değerler, kolayca değişen olgular değildir. Eğer öyle olsaydı insan kişiliğinin devamlılığı olmayacağı için toplum da mümkün olmazdı. Ama aynı zamanda değerler tamamen değişmez de değildir. Değerler kolayca değişseydi toplumsal değişme de mümkün olmazdı (Rokeach 1973: 5-6). Değerler kendilerini oluşturan koşullar ortadan kalktıktan sonra değişir ve yerlerini başka değerlere bırakırlar (Şerif 1985: 112). Bu yüzden değerlerin değişiminin hem birey hem de toplum açısından önemli bir işlevi vardır. Öncelikle değerler bir yandan toplumsal yapının sürekliliğini sağlarken; bir yandan da değişerek ortaya çıkan yeni durum ve koşullarla ilgili yeni ilişkiler sistemi ve dolayısıyla yeni değerler sisteminin ortaya çıkmasını sağlar.

Toplumlar ve bireyler için her dönemde kaçınılmaz bir durum olan değişim olgusunun sadece zamana ve toplumların özelliklerine bağlı olarak hızı ve niteliği değişmektedir. Geleneksel toplumlarda daha yavaş olan değişimin hızı ve niteliği, modern toplumlarla birlikte oldukça artmış ve çeşitlenmiştir. Özellikle iletişim ağıyla birbirine bağlı tek bir yer olarak algılanan günümüz küresel dünyasında değişime ayak uydurabilmek, gerek bireyler gerekse de toplumlar için kaçınılmaz ve zorlayıcı bir niteliğe ulaşmıştır. Bu bakımdan günümüz dünyası değişimin çok hızlı yaşandığı bir dünyadır. Bu durum değişimi kaçınılmaz bir olgu haline getirirken bireylerin değişime bakış açısını da etkilemektedir. Üniversite eğitimi ise bireylerin değerlere ilişkin algılarını değiştirirken aynı zamanda değerlerin değişebileceğine olan inançlarını da derinden etkilemektedir. Çünkü her zaman yenilikçi ve değişen dünyanın değerlerine uygun bireyler yetiştirmek üniversitelerin temel amacıdır. Araştırma bulgularının da bu düşünceyi destekler nitelikte olduğu gözlenmiştir. İnsanların değerlerinin zamanla değişebildiği düşüncesi hem birinci hem de son sınıf öğrencilerinde oldukça yüksek olmasına karşın birinci sınıflarda bu oran %89,5 iken son sınıflarda daha da artmış ve %91,9'a yükselmiştir.

Değer değişimi var olan değerlerin yerine başka değerlerin gelmesi gibi basit bir şekilde gerçekleşmez. Değer değişimi, var olan eski değerlere olan ilginin ve ihtiyacın azalması ve yeni değerlerin de cazibesinin artması şeklinde gerçekleşir (Ersoy 2012: 134). Bu süreçte eski değerler tamamen ortadan kalkmaz ve etkilerini devam ettirirler (Deth&Scarborough 1995: 537-538). Aynı zamanda değerlerde meydana gelen değişim kolay kolay fark edilemez ve eski ve yeni değerler bir arada yaşarlar (Atabek 2003: 13). Burada esas olan nokta, eski değerlerin değerini ya da işlevini kaybetmesi ya da değerinin ya da işlevinin azalmasıdır. Ancak bazı değerler vardır ki; değişmesi söz konusu bile olamaz. Özellikle geleneksel toplumlarda din ve ahlâk gibi toplumsal normların özünü kapsayan değerlerin tartışılmayacağı bir gerçekliktir. Nitekim araştırma bulguları da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Araştırmaya katılan öğrenciler için asla değişmeyen değer yüksek oranda dini değerlerdir. Çünkü kutsallık, tartışılmaz bir olgudur. Dinin değişmez kuralları ve ritüelleri bütünü olduğunu sosyalleşme sürecinde öğrenen ve benimseyen bireyler dini değerlerin asla değişmeyeceğini düşünmektedir. Bu bağlamda sınıf değişkeni açısından değerlendirildiğinde birinci ve son sınıflar için dini değerler yüksek oranda asla

değişmeyecek değer olarak kabul edilirken; birinci sınıflarda bu oran %81,9 son sınıflarda ise % 74,7 olmuştur. Dini değerlerin asla değişmeyeceği düşüncesi birinci sınıflarda son sınıflara nazaran daha yüksektir. Değerlerde meydana gelen bu değişimde üniversite eğitiminin etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü modernizmin dine bakış açısının, modern değerlere uygun eğitim veren üniversitelere de yansıdığı ifade edilebilir.

Modern toplumların dinamik yapısı onu geleneksel kültürlerden ayıran en ayırıcı özelliğidir. Modern dünya “kontrolümüzden çıkmış bir dünyadır” ve değişme hızının bu denli yüksek olmasının ötesinde daha önceki toplumsal pratikler ve yaşam biçimlerini etkileme derecesi ve kapsamlılığı da oldukça yüksektir (Giddens 1998: 11; Giddens2010: 16). Kurulu bir düzenin tersi olan modernlik 19. yüzyılın ortalarından itibaren o kadar hızlı ve durdurulamaz bir sürece girmiştir ki neyin modern olduğu, neyin olmadığı ayırt edilememektedir. Bugün değişken ve son derece dinamik görünen yarın bize istikrarlı bir düzen olarak görünecektir. Bu ise bizi, hızı giderek artan değişimin anlamsızlığı ile karşı karşıya getirmektedir (Touraine 2008: 149-153).Geleneksel toplum yapısını temelinden sarsan modernleşme olgusu, kendisinden önce var olan ve muhafazakârlık eğilimlerine sahip olan değerleri de aşındırmıştır. Modernleşme, geleneksel toplumun değer ve normlarına karşılık, bireylerin yeniçağa ayak uydurmasını kolaylaştıran özgürlükçü, faydacı ve bireyci değerleri öne çıkarmaktadır. Modern toplum yapısının ayırıcı niteliği olan rasyonelleşme ve yaşam alanlarının birbirinden ayrılması eğilimi; ekonomik, bilimsel ve siyasi değerlerin önemini arttırmıştır.

Üniversite eğitiminin bireylerin geleneksel değerleri üzerindeki aşındırıcı etkisine karşılık, örneklemin muhafazakâr eğilimlerini de hâlen koruduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye Batı'nın modernleştirici etkilerine rağmen köklü bir geçmişe ve kültüre sahiptir. Bu nedenle de Türk toplumu, söz konusu muhafazakâr değerlerini korumakta ve hem geleneksel hem de modern değerleri bir arada barındırmaktadır. Geleneksellik ve modernlik ikileminde sınıf bağımsız değişkenine göre örneklemin büyük çoğunluğunun yaptığı tercih de bu durumun bir göstergesidir. Gerek birinci sınıfta (%74,2) gerekse son sınıfta (%80,7) kendisini hem geleneksel hem de modern hissedenenlerin oranı oldukça yüksektir. Ancak küçük bir farkla da olsa bu oranın son sınıfta modernlik eğiliminin daha fazla arttığı görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni, ailesinin etkisinden giderek uzaklaşan bireyin daha fazla bireyselleşerek özgürleşmesi ve modernlik algısına daha fazla sahip olmasıdır. Kendisini modern olarak hissedenenlerin oranının birinci sınıftan (%5,6) son sınıfa doğru (%6,2) giderek artması; buna karşılık geleneksellik algısının ise birinci sınıftan (%13,9) son sınıfa doğru (%9,5) azalması da bu durumun en iyi kanıtıdır.

Modernleşme, bireylerin geleneksel değerlerini aşındırarak yerine kendi değerlerini yerleştirirken aynı zamanda bireyleri bu değişimler karşısında daha savunmasız ve korunaksız da bırakmıştır. Bilim ve teknolojinin önderliğinde gelişen modern çağın gelişi ile birlikte sorunların son bulacağını ve daha da özgürleşeceklerini düşünen bireyler, yeni tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Aşırı bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık, işsizlik ve eşitsizlik, giderek artan belirsizlikler ve bunlara bağlı olarak gelişen umutsuzluk modern kültürün getirdiği yeni risk parametreleridir. Modern çağın toplum yapısında meydana gelen ani ve sürekli meydana gelen kurumsal değişimler,

bireyleri güven duygusundan da yoksun bırakmaktadır. Diğer taraftan yalnızca kurumsal ve yapısal değişimler değil, ekolojik çevrenin dengesinin bozulması da bireyler üzerinde yıpratıcı etkilere neden olmaktadır. Üniversite gençliği ise toplumsal yapıda ve bireylerin yaşamlarında meydana gelen bu olumsuzluklara karşı duyarlılığa sahip en önemli kesimlerden biridir. Modernizmin değerlerinin yerleştirildiği kurumlarda verilen üniversite eğitimi, aynı zamanda gencin çevresinde ve dünyada olup bitenlere ilişkin belirgin bir farkındalığa sahip olmasına neden olmaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin de bu düşünceyi desteklediği gözlenmiştir. Örneklemin, ülkesinde ve dünyada meydana gelen olumsuzlukların ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan risklerin oldukça farkında olduğu görülmektedir. Nitekim örneklemin risk unsurlarının varlığına dair yaklaşımının, bireysel yaşamlarında yüz yüze kaldıkları olumsuzluklardan beslendiği ifade edilebilir.

Örneklemin, birey ve toplum açısından gördüğü en büyük risk unsurları sırasıyla; işsizlik ve eşitsizlik, küreselleşen şiddet ve terör olayları, bireyselleşme ve yalnızlaşma, sürekli değişimlerin getirdiği belirsizlikler ve dengesi bozulan ekolojik çevredir. Sınıf bağımsız değişkeninde risk algısının değiştiği gözlenmiştir. Küreselleşen şiddet ve terör olayları karşısında genç bireyler oldukça duyarlıdır. Ancak bu algının küçük bir farkla da olsa birinci sınıftan (%24,7) son sınıfa doğru (%24,1) azaldığı görülmektedir. Öte yandan işsizlik ve eşitsizlik oranları da oldukça yüksektir. Bu durumun en önemli nedeni örneklemin üniversite öğrencisi olmasıdır. Ancak bu risk parametresinde de birinci sınıftan (%28,4) son sınıfa doğru (%24,7) belirgin bir azalmanın olması dikkat çekmektedir. Ancak bu düşüşün temel sebebinin, işsizlik kaygısının azalmasından kaynaklanmadığı düşünülmektedir. Yapılan bazı gözlemler sonucunda bu kaygının yok olmadığı, ancak diğer risk parametrelerinde yansımalarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim bireyselleşme ve yalnızlaşma oranının birinci sınıftan (%18,7) son sınıfa doğru (%19,5) arttığı gözlenmiştir. Aynı şekilde belirsizliklerden kaynaklanan güvensizlik duygusunun oranı birinci sınıfta %16,3 iken bu oran son sınıfta %18,9'a yükselmiştir. Büyük umutlarla yola çıktıkları üniversite serüveninde işsizlik ve eşitsizlik gerçekliği ile yüz yüze kalan genç bireylerde bu durum yoğun bir gelecek kaygısına dönüşmektedir. Bir yandan toplum tarafından yetişkin statüsü verilmesi, diğer yandan ise yaşadıkları ekonomik yetersizlikler bireylerde gelecek kaygısını ortaya çıkarmaktadır. Bu duruma bağlı olarak genç bireylerin yalnızlaşma eğilimleri artmakta ve güvensizlik duyguları yoğunlaşmaktadır.

Bireylerde meydana gelen risk algısının değişimindeki en önemli faktörlerden biri, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri yerdir. Bireyin yaşadığı yer, onun dünyayı algılama ve değerlendirme biçimi üzerinde oldukça etkilidir. Farklılaşmaya dayalı ihtisaslaşmanın fazla oluşu, işsizlik ve eşitsizlik kaygısının kent yaşamında (%25) köy yaşamına oranla (%29,0) daha düşük olmasına neden olmaktadır. Nitekim tarım alanlarının giderek azalması, kırsal yaşamında iş imkânlarını da kısıtlamakta ve bu durum bireylerde kaygıya yol açmaktadır. Küreselleşen şiddet ve terör olaylarına dair kaygının ise büyük kentlerde (%28,3) köylere oranla daha fazla (%22,6) olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun kent yaşamında modern değerlerle iç içe olan bireylerin dünyada ve çevresinde olup bitenlere karşı daha duyarlı olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Öte yandan kırsal bölgenin sakin ve dingin toplum yaşamına karşın kentin

dinamik ve karmaşık yapısı, bireyleri risk unsurları ile daha fazla karşı karşıya getirmektedir. Kentin dinamik yapısında meydana gelen belirsizlikler, bireyin güvensizlik yaşamasına ve giderek yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bireyselleşme ve yalnızlaşma oranına bakıldığında; büyük kentlerde (%19,3) yaşanan kaygı köylere oranla (%16,1) daha fazladır. Aynı şekilde, sürekli değişimlerin meydana getirdiği güvensizlik ve belirsizlik oranı da kentte yaşamını sürdürenlerde %2,1iken köyde yaşayanlarda bu oran %17,2'dir.

Gelecek tasarımı, gençliğin temel problemlerinin çözümünde üzerinde durulması gerek temel konuların başında gelmektedir. Bireylerin kendi geleceklerine ilişkin kaygıları, umutsuzluk düzeylerini de arttırmakta ve bu durum hem kendilerine hem de topluma yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin içerisinde buldukları psikolojik ve sosyo-ekonomik problemleri anlamak ve çözüm önerisinde bulunmak için gençlerle yapılan bazı görüşme ve gözlemlerde; "nasıl olsa işsiz kalacağız" gibi söylemler sıkça duyulmuştur. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, liyakat geleneğinin yerine "torpil" ve "dayısı olan" zihniyetinin varlığı, onların kaygı düzeyini oldukça yükseltmektedir. İşsizlik, eşitsizlik ve gelecek kaygısına ilişkin problemlerin çözümünde kendileri de tespit yaparak öneriler sunmakta ve ihtiyaç kadar öğrencinin yükseköğretime alınması halinde kaygı düzeyinin azalacağını öne sürmektedirler. Nitekim donanımlı ve nitelikli bireyler yetiştirmenin yanı sıra onların eşit şartlarda ve eğitim gördükleri alanlarda istihdam edilmeleri işsizlik sorununun çözümü için gereklidir.

5. Sonuç

Değerler, bireylerin bilinçli eylemlerinin dışında gerçekleşmeyen, onların ihtiyaçlarına, yaşam tarzlarına ve seçimlerine dair duygu ve düşüncelerini içeren genel hükümlerdir. Ancak değerleri, toplumdan soyutlamak ve yalnızca insana içkin bir açıklama alanı yaratmak mümkün değildir. Çünkü değerler, bireysel bilinçte var oldukları andan itibaren kolektif bilince dönüşerek toplumsallık kazanır. Sosyalleşme sürecinde birey, içten bir kabulleniş duygusu ile hareket ederek, toplumun arzuladığı ve üzerinde uzlaştığı değerleri yeniden dönüştürmektedir. Ancak sosyalleşme sürecinde öğrenilen ve içselleştirilen değerler statik değildir. Toplumsal yapı değiştikçe değerler de değişen toplumsal yapıya bağlı olarak değişmektedir. O halde, toplumsal değişimin aynı zamanda bir değer değişimi olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle yapısal değişimlere neden olan unsurların iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Eğitim bu unsurların başında gelmektedir. Eğitimin en önemli işlevi, üzerinde uzlaşılmış değerlerin sosyalleşme yolu ile bireylere kazandırılarak toplumsal sistemin devamlılığının sağlanması ve düzenin korunmasıdır. Sosyo-kültürel değişimlerden etkilenen ve bu değişimlere paralel olarak şekillenen eğitim, aynı zamanda toplumsal değişimin de itici kuvvetidir. Kuruldukları andan itibaren içerisinde buldukları toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre şekillenen üniversiteler de bu bağlamda toplumsal değişimleri etkileyecek güce sahip olan en önemli kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız çağda modernizmin bireylerin ihtiyaçlarını ve yaşam biçimlerini kökten değiştirmesi, üniversitelerin varoluş amacını da değiştirmiştir. Geçmişle ve gelenekle bağımızı koparan ve ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlarda önemli bir değişimi beraberinde getiren bu hızlı değişim ve dönüşüm üniversitelerin misyonunu değiştirmeye zorlamaktadır. Sadece bilgi üreten kurumlar olmaktan çıkarak

sorgulayan, bilgiye ulaşma çabasına sahip, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip eden ve teknolojiyi yeniden üreten nitelikli bireyler yetiştirmeyi amaçlayan günümüz üniversite eğitimi, bireylerin sahip oldukları değerlerin sıralanma düzenini de değiştirmektedir.

Üniversite eğitiminin ve yaşantısının genç bireylerin değer algılarında belirgin değişimlere neden olduğu varsayımı sınıf, cinsiyet, yaşanılan yer ve anne-babanın eğitim durumu olarak belirlenen dört bağımsız değişkene göre sınanmıştır. Varsayımların doğrulanmasında bağımsız değişkenlere göre farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Ancak modernizmin güçlü etkilerine karşın geleneksel değerlerini halen muhafaza eden bir toplum yapısına sahip olan ülkemiz açısından değerlendirildiğinde; üniversite eğitiminin aynı zamanda kültür aktarımı işlevini de yerine getirdiği görülmektedir. Nitekim toplumların dinamiklerinin birbirinden farklı oluşu, her iki yapıya ait unsurların da bir arada yaşayabilmesine olanak sağlamaktadır. Modernleştirici unsurların nüfuz edici etkilerine rağmen, geleneksel yapıya ait unsurların varlığını koruyor olması, toplumların geçmişten bu yana getirdikleri kültürel kodların, alışkanlıkların ve birikimlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneklemin genelinin değerler hiyerarşisinin en üst sırasında dini değerlerin yer alması bu durumun en açık kanıtıdır.

Sonuç olarak araştırmada üniversite eğitiminin, bireylerin değer algılarında değer değişimine etki ettiğine ilişkin temel varsayım doğrulanmıştır. Bu bağlamda belirlenen ekonomik, dini, estetik, sosyal, ahlâki, bilimsel ve siyasi değerler olmak üzere yedi değer sahası sınıf, cinsiyet, anne ve babanın eğitim durumu ve yaşanılan yer bağımsız değişkenlerine göre sınanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre aldıkları üniversite eğitimi ile birlikte bireylerin bütün değer sahalarına ilişkin değer algılarının belirgin bir biçimde değiştiği gözlenmiştir. Özellikle inanç boyutunda yer alan dini değerlerin oranında son sınıfta belirgin bir azalma karşılık, bilgi boyutunda yer alan ve modernizmin değerleri arasında yer alan bilimsel, siyasi ve sosyal değerlerin oranında yükselme gözlenmiştir. Cinsiyet bağımsız değişkenine göre değerlendirildiğinde ise kız ve erkek öğrencilerin değer algılarının birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Elde edilen verilerde, kız ve erkek öğrencilerin toplum tarafından kendilerine verilen cinsiyet rollerini benimseyerek içselleştirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda ekonomik, siyasi ve ilmi değerlere ilişkin oranların erkek öğrencilerde daha yüksek olmasına karşılık dar bir sosyal ilişki ağı içerisinde yetiştirilen kız öğrencilerin sosyal değerlere verdikleri önem de daha yüksektir. Bunun yanında gerek inanç boyutunda gerekse ibadetleri yerine getirme konusunda dini değerlere ilişkin algıları da erkek öğrencilere nazaran daha yüksektir. Araştırmada annenin eğitim durumunun babanın eğitim durumuna kıyasla daha belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan annenin eğitim durumuna ilişkin veriler sınıf bağımsız değişkeninde elde edilen verilerle örtüşmektedir. Yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer açısından değerlendirildiğinde, kent ve kırsal ayrımının öğrencilerin değer algılarında belirgin düzeyde değişim yarattığı gözlenmiştir. Kırsalın geleneksel değerleri daha fazla barındırıyor olmasına karşılık, kentin modern değerleri temsil etmesi beklenen bir durumdur. Ancak dini değerlere ilişkin eğilimin küçük farkla da olsa büyük şehirlerde daha yüksek olması hayli dikkat çekicidir. Bu durum ülkede mevcut siyasi iktidarın etkisiyle ortaya çıkan muhafazakârlık eğilimleri ile de ilişkilendirilebilir. Nitekim

nüfusun yoğun olduğu kentlerde yaşayan bireylerin genel siyasi eğilimden etkilenmesi ve değer algılarında değişimin meydana gelmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

Akarsu, Bedia. 1998. *Max Scheler Felsefesi'nde Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Atiker, Erhan. 1995. "Toplum ve Toplumsal Değişme". *Türk Sosyoloji Dergisi*. (1).

Atabek, Erdal. 2003. *Modern Dünyada Değer Kayması*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Ayan, Dursun. 2005. "Dünya Eskiden Küre Değil miydi?". *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*. (21).

Başaran, Fatma. 1993. "Üniversite Eğitim Süresi İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme". *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Bilgin, Nuri. 2003. *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Bilton, Tony. vd. 2009. *Sosyoloji*. Çev. Kemal İnal vd.. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Budak, Selçuk. 2005. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Çalışkur, Ayşem. 2010. *Psikolojide Değerler ve Gençlik*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Cevizci, Ahmet. 2005. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Deth, J. W. V. & Scarbrough, E. 1995. *Perspectives on Value Change., The Impact of Values*, J. W. V. Deth – E. Scarbrough Ed. New York: Oxford University Press.

Doğan, İsmail. 2007. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Dökmen, Zehra. 2010. *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eisenstadt, Shmuel Noah. 2014. *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*. Çev. Ufuk Çoşkun. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Epstein, Seymour. 1989. Values From Perspective of Cognitive-Experiential Self-Theory, *Social and Moral Values Individual and Societal Perspectives*, N. Eisenberg - J. Reykowski - E. Staub Ed. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers..

Ersoy, Ersan. 2012. *Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Fichter, Joseph. 1996. *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi. Ankara: Atilla Kitabevi.

Giddens, Anthony. 1998. *Modernliğin Sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Giddens, Anthony. 2010. *Modernite ve Bireysel-Kimlik (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum)*. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları.
- Goody, Jack. 2004. *Capitalism and Modernity (The Great Debate)*. Polity Press. First Published. Cambridge.
- Halman, Loek. & Moor, Rud De. 1993. Comparative Research On Values. *The Individualizing Society Value Chang eln Europe and North America*, P. Ester – L.Halman- R.D.Moor Edited By.Tilburg: Tilburg University Press.
- Hogg, Michael A. &Vaughan, Graham M. 2007. *Sosyal Psikoloji*. Çev. İ. Yıldız- A. Gelmez Çev. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kıray, Mübeccel. 2006. *Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Marshall, Gordon. 1999. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Moore, W. E. 1968. Social Change, *International Encyclopedia of Social Sciences*, D.L. Skill Ed., Macmillan Co., Vol.14.
- Newman, David. M. 2013. *Sosyoloji, Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. Çev. Ali Arslan. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özlem, Doğan. 2002. Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine. *Bilgi ve Değer*. Şahabettin Yalçın Ed. Ankara: Vadi Yayınları.
- Reich, Wilhelm. 1997. *Kişilik Çözümlemesi*. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınları.
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press.
- Schaefer, Richard T. (2013). *Sosyoloji*. Çev. Ed. Simten Çoşar. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Schwartz, Barry. 1993. On The Creation and Destruction of Value. *The Origin Of Values*, M.Hechter – L.Nadel – R.E. Michod Ed. New York: Aldine De Gruyter.
- Scott W, Joan. 2007. *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. Çev. Aytunç Tunç Kılıç. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sencer, Muzaffer. 1989. *Toplumbilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Swingewood, Alan. 1998. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çev. Osman Akınhay Çev. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şerif, Muzaffer. 1985. *Toplumsal Kuralların Psikolojisi*. Çev. İsmail Sandıkçioğlu. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması. TAYA*.
- Tourine, Alain. 2007. *Kadınların Dünyası*. Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Touraine, Alain. 2008. *Başka Türü Düşünmek*. Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tunalı, İsmail. 2002. Dünyanın Yeni Epistemolojik Anlamı ve Sanata Yansıması. *Bilgi ve Değer*. Şahabettin Yalçın Ed. Ankara: Vadi Yayınları.

Türk Dil Kurumu. 2010. *Türkçe Sözlük*, Ankara.

Ünal, Cavit. 1981. *Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları.